

ՀՏԴ 809.198.1

Գրականագիտություն

**ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԱԶԳԵՆ ՕՎՅԱՆԻ
«ԼԵՌՆԱԿԵՐՏ» ԵՐԿՐԻՄ**

Ն.Խաչատրյան

Վ. Օվյանի «Լեռնակերտ» երկում երգիծանքը կիրառված է վարպետությամբ ու նպատակալաց: Այն ստեղծվում է հիմնականում համեմատությունների, փոխաբերությունների, մակդիրների, հեզանքի միջոցով: Դրանց շարքում առանձնահատուկ տեղ է գրավում համեմատությունը, որով հեղինակը խարազանում է 20-րդ դարասկզբին Լեռնակերտում տիրող ներքին ու արտաքին քաղաքական խաղերը, հասարակական, կենցաղային բացասական երևույթները, ծաղրում մարդկային արատները:

Համեմատությունը անձների, առարկաների և երևույթների հատկանիշները ճանաչելի դարձնելու կարևոր միջոց է: Համեմատության կազմում առկա են համեմատվող, համեմատելի առարկաներ իրենց այն հատկանիշներով, որոնք դրվում են համեմատության հիմքում: «Սովորաբար համեմատության հիմքը երկու երևույթների միջև եղած որևէ նմանությունն է կամ նրանց նկատմամբ հեղինակի մոտեցումը, որի շնորհիվ կապ է ստեղծվում նրանց միջև, մեկի օգնությամբ բացատրվում և բնութագրվում է մյուսը»¹:

Երգիծաբանը մերկացնում է Լեռնակերտի՝ այդ ժամանակաշրջանի (20-րդ դարի 20-ական թվականներ) մարդկանց՝ դրանով իսկ իր ծաղրը ուղղելով տիրող հասարակարգի դեմ: Խարազանելով բացասական կերպարներին՝ ընթերցողի հակակրանքը ուժեղացնում է նրանց արտաքինի, գործողությունների ծիծաղելի նկարագրությամբ. վարժապետ Սիմոնի վախկոտությունը, թուլամտությունը, սարսափը օտար պաշտոնյայից ծաղրում է հետևյալ համեմատությամբ. «Վարժապետ Սիմոնը ջրից հանած **ձկան պես** բերանը բաց ու խուփ արեց, որոնեց հարմար բառեր, չգտավ»²: Կամ՝ գող ու տարօրինակ լեռնակերտցի ժամկոչ Մանասի անխելքությունը, անմտությունը նկարագրում է այսպես. «Եվ ինքը՝ ժամկոչ Մանասն էլ, ամբողջությամբ վերցրած, մի տարօրինակություն է. գլուխը **սևխի պես** ձգված, ոտքի մեկը կարճ, մյուսը՝ երկար, հոնքի մեկը սև, մյուսը՝ շեկ, իսկ

¹ Զրբաշյան Էդ., Գրականության տեսություն, Երևան, 1980թ., էջ 228:

² Օվյան Վ., Լեռնակերտ լեզուն, Երևան, 2003թ., էջ 408:

թևերն այնքան երկար են,որ քիչ է մնում գետնին քավեն»¹: Այստեղ համեմատությունը զուգակցված է չափազանցության հետ,որն էլ ավելի է սաստկացնում մերկացման ուժը:

Մի շարք համեմատություններում չի նշվում համեմատության հիմքը և որպես համեմատելի եզր հանդես են գալիս այնպիսի առարկաներ, որոնցում իրական հատկանիշը որոշակիորեն է դրսևորված: Երգիծաբանը ծաղրում է այդ ժամանակաշրջանում Ղարաբաղում տիրող քաղաքական լարված իրավիճակը, խառնաշփոթությունը, անկայունությունը՝ դրանով իսկ իր սպանիչ ծաղրը ուղղելով եվրոպական տերությունների խաղերի դեմ. «Մեկը մյուսի ետևից **սունկերի պես** բուսան նոր մինիստրներ, և ապա «ազատ, անկախ պետություն»»²: Հետևյալ համեմատությամբ մերկացնում է բժիշկ Առաքել Սերմախաշյանի մորթապաշտությունը, անտարբերությունը երկրում տիրող իրավիճակի նկատմամբ. «Աշխարհում փետրվարյան հեղափոխություն եղավ, հոկտեմբերյան մեծ հեղափոխություն եղավ աշխարհում, բժիշկ Սերմախաշյանը **խխունջի պես** գլուխը քաշեց իր պատյանի մեջ, և միայն նեպ-ի տարիներին դուրս սողաց իր պատյանից, նայեց շուրջն ու հարցրեց Դուքան Սեդրակին. «Լեռնակերտում էս ի՞նչ է կատարվում »»³:

Հեղինակի ստեղծած համեմատությունները աչքի են ընկնում իրենց կառուցվածքային բազմազանությամբ: Բերված օրինակները պարզ համեմատություններ են՝ արտահայտված **նման, պես** կապերի ու նրանց խնդիրների միջոցով:

«Լեռնակերտ» երկում գործածված համեմատությունների մեծ մասը ծավալուն է, դրսևորված ստորադասական կապակցությամբ, որոնք միանում են գլխավորին **ոնց որ, կարծես, ասես** շաղկապական, **ինչպես, ինչպիսի** հարաբերական բառերով. գլխավորի մեջ կարող են ունենալ **այնպես, այնպիսի, այնքան** հարաբերյալներ:

Հեղինակը ծավալուն համեմատությունները գործածում է առարկայի կամ երևույթի հատկանիշներն ավելի խորը և լրիվ բացահայտելու համար: Հետևյալ օրինակով ծաղրում է «ճարպիկ արկածախնդիր, կարտոժնիկ, սկանդալիստ, շուլլեր ու ժուլիկ» քաղաքագլուխ Բիրդամիչին՝ դրանով իսկ մերկացնելով, ոչնչացնելով տիրող կարգերն ու բարքերը. «Եվ այս Բիրդամիչը նստել աշխարհի ուսերին, ծիծաղում է աշխարհի վրա, **ինչպես** հայտնի հեքիաթի Քաջ

¹ Նույն տեղում, էջ 425:

² Նույն տեղում, էջ 380:

³ Նույն տեղում., էջ 422:

Նագարը...»¹: Կամ՝ հերոսներից մեկին հեզնում է այսպես. «Գինեվաճառ Մոլիսանը տակառի ետևից բարձրացրեց մերկ գանգն ու **այնպես** ծիծաղեց, **կարծես** ձայնը դուրս էր գալիս գինու կարասից...»² :

Ծավալուն համեմատություններում առարկան, երևույթը տվյալ պահի ու հանգամանքների պահանջով նմանեցվում է մյուս սուբյեկտին, երևույթին:

Անդրադառնալով համեմատությունների բովանդակային կողմին:

Վ.Օվյանը որևէ կերպարի էությունը ավելի պատկերավոր դարձնելու համար այն համեմատում է կենդանու հետ: Կենդանիների անվանումները գործածում է մարդկանց նկատմամբ արհամարհական վերաբերմունք արտահայտելու համար:

Իր ծաղրական վերաբերմունքը «թուրք իշխանավոր» կոչվածի նկատմամբ արտահայտված է հետևյալ համեմատությունում. «Լարա-Բեքիրը մորթվող **եզան պես** բառաչեց ու փռվեց փողոցում»³:

«Լեռնակերտ» վիպակում հանդիպում ենք այնպիսի համեմատությունների, որոնք կառուցվում են ոչ թե արտաքին, այլ ներքին հատկանիշների նմանության հիման վրա: Օրինակ՝ խմբապետ Խորենի ավագակությունը, դավաճանությունը ցայտուն է դառնում հետևյալ համեմատության միջոցով. «...Աղաջանն իր խմբով քաշվել է ծմակները, Խորենը կորեկով ծախած **շան նման** էլի եկել է, Լեռնակերտում **շնթոնել**»⁴: Լեռնակերտցի Աղամը իր սիրեկանի անբարոյականությունը խարազանում է այսպես. «Հնոտ հիշեց իր սիրեկան Ալմաստին, որ Գուրգա **օձի նման** փաթաթվում է իրեն, **օձի նման** լեզու է բանեցնում, **օձի նման** գալարվում է»⁵:

Վ. Օվյանը անձի հատկանիշը հաճախ համեմատում է իրի, առարկայի հատկանիշի հետ: Հերոսներից մեկի ողորմելիությունը ծաղրում է հետևյալ օրինակում: «...Էս Մկրտիչ Սալանդարովը **պարկի պես** փռվեց հատակին, դարձավ լողացման ենթակա մեռել»⁶: Կամ՝ այսպես է երգիծում Դուքան Սեդրակի անգրագիտությունը, անբաղաձաքությունը. «Դուքան Սեդրակը կոտրած **գդալի պես** մեջ ընկավ, Գուգուշս սրա գլխին՝ **շրրախկ**»⁷:

¹ Օվյան Վ., Լեռների լեզները, Երևան, 2003թ., էջ 405:

² Նույն տեղում, էջ 401:

³ Նույն տեղում, էջ 425:

⁴ Նույն տեղում, էջ 442:

⁵ Նույն տեղում, էջ 397:

⁶ Նույն տեղում, էջ 455:

⁷ Նույն տեղում, էջ 455:

«Լեռնակերտ» երկում հանդիպում ենք համեմատությունների, որոնցում իրար հետ համեմատվում են իրեր, երևույթներ, գործողություններ: Բերենք օրինակներ.

1. Իրի համեմատություն իրի հետ. հեղինակը հետևյալ համեմատություններով ծաղրում է «քալլագյոզ, քեֆչի» Աղամի խելառությունն ու կնամոլությունը. «Մեծահարուստ, գորգերի ու կտորեղենի վաճառական Բիրդամ Դոնբագովի քալլագյոզ, դումարբագ, քեֆչի Աղամը Լազանչեցոց Ժամի բակում տեսավ հայտնի ձիավաճառ Ամիրբար Չարչիխանյանի աղջկան, երակներում արյունն ասես **կրակի պես** թշնաց, գլուխը պտտվեց...»¹: Կամ՝ «Աղամի արդեն բարակած, մի թելից, մի մագից կախված սիրտը ծլնգաց ու ծլծլաց հավիող **մոմի պես**, և նա հառաչեց »²:

2. Իրի, առարկայի համեմատություն երևույթի հետ և հակառակը. պարսավում է «Լարաբաղի չթագադրված գժերի թագավոր» Բիրդամիչի նասաիրությունը, մտքի սահմանափակությունը. «Նրա միտքը գործում էր ճիշտ այն **ժամացույցի պես**, որի մեծ ու փոքր սլաքներն իրարից անկախ պտտվում են իրենց առանցքի շուրջ»³: Մի խումբ լեռնակերտացիների՝ Լեռնակերտը քաղաք, թե գյուղ լինելու շուրջ եղած անընդհատ անիմաստ վեճերն ու կռիվները ծաղրում է այսպես. «Եվ նորից հարցը ֆուտբոլի **գնդակի պես** գլորում են դես ու դեն, Սիմոն Սարխոջյանցը հմուտ **ձեռնածուի պես** ձեռնափայտը պտտում է ձեռքում՝ «Սյո~ս, Լեռնակերտը քաղաք է, բայց որոշ չափով պրովինցիալ քաղաք»»⁴: Համեմատության երկրորդ մասում անձը համեմատվում է անձի հետ:

Հեղինակը, անձը համեմատելով մի դեպքում անձի, կենդանու, ինչպես նաև առարկայի, երևույթի հետ, ավելի տեսանելի է դարձնում նրան, նրա գործունեությունը:

Վ. Օվյանը համեմատություններ է ստեղծել **բառ+վերջավորություն** կաղապարով, որոնք ունեն բարբառային–խոսակցական երանգ. ինչպես՝ **աքլորավարի, առպնտավարի**: Սրանք դիպվածային համեմատություններ են, որոնք տարբերվում են իրենց ինքնատիպությամբ և ոճական նպատակադրում ունեն: Հատկանիշ արտահայտող այդ բառերի մեջ բնորոշվում է առարկան կամ երևույթը, դրսևորվում նաև հեղինակի ծաղրական վերաբերմունքը դրա

¹ Նույն տեղում, էջ 395:

² Նույն տեղում, էջ 397:

³ Նույն տեղում, էջ 401:

⁴ Նույն տեղում, էջ 441:

նկատմամբ: Լեռնակերտցիների «նոր իշխանավորին» ծաղրում են այսպես. «Սեղրակին թվաց, թե գավառապետը կյանքում արլոր չի տեսել, թևերը թափահարեց, տեղում պտույտ տվեց և ապա ցատկեց, կանգնեց թթենու տակ ընկած դատարկ տակառին, վիզը ձգեց ու ծղրտաց **արլորավարի**»¹: Հեղինակը իր հեզնական վերաբերմունքը հռչակեց իր աշխատության նկատմամբ արտահայտում է հետևյալ համեմատությամբ. «Որքա՞ն մնաց եկեղեցում, կողքին ո՞վ էր կանգնած՝ այդ էլ չիմացավ. խելակորույս դուրս վազեց, կանգնեց բակում, և երբ Բարիշկան ուզում էր ֆայտոն նստել, մոտեցավ, գլուխն **առաջնտավարի** խոնարհեց ու խոսեց»²:

Մի շարք համեմատություններ այնքան դիպուկ բնորոշումներ են, որ գրեթե ափորիզմի դեր են կատարում: Օրինակ. «Աշխարհն էլ ըստ նրա կլկլոցի՝ **ընկույզի պես** մի փուչ բան է, **խնձորի նման** որդնած, **երկնքի պես** ունայն»³:

Այսպիսով՝ Վ. Օվյանը ստեղծել է համեմատության վառ օրինակներ, որոնք խոսում են երգիծաբան գրողի լեզվառճական վարպետության մասին:

Сатирические сравнения в произведении В.Овяна «Лернакерт»

Н.Хачатрян

Резюме

Статья посвящена изучению сравнений сатирического характера, использованных В.Овяном в произведении «Лернакерт». В произведении автор критикует внешние и внутренние политические игры, отрицательные общественные явления и человеческие пороки, которые существовали в начале 20-го века в Лернакерте. Сатирические сравнения Овяна отличаются содержательным и композиционным многообразием.

Satirical Comparison in V.Ovyan's «Lernakert» novel

N.Khachatryan

Summary

The article studies satirical comparisons used by V. Ovyan in his novel «Lernakert». Here the author criticizes inner and outer political games,

¹ Օվյան Վ., Լեռնի լեզունը, Երևան, 2003թ., էջ 373:

²

³ Նույն տեղում, էջ 395:

³ Նույն տեղում, էջ 396:

social events and human vices which reigned in Lernakert at the beginning of the 20th century. Ovyann's satirical comparisons are notable for their compositional and contextual variety.

Գրականություն

1. Եզնկյան Լ., Ոճագիտություն, Երևան, 2003թ.:
2. Խաչատրյան Ն.Տ., Պարոնյանի երգիծանքի լեզվաոճական ուսումնասիրությունը, Ստեփանակերտ, 2006թ.:
3. Պողոսյան Պ., Խոսքի մշակույթի և ոճագիտության հիմունքներ, Երևան, 1991թ., հ.2:
4. Ջրբաշյան Էդ., Գրականության տեսություն, Երևան, 1980թ.:
5. Օվյան Վ., Լեռների լեզենդը, Երևան, 2003թ.: